

Foredrag

Velkommen!

Velkommen!

Præsentation:

Jeg har tidligere skrevet:

Projekt om mindesmærker fra Anden Verdenskrig i Aalborg.

Projekt om Aalborg Børnehjem.

Projekt om reglementeret prostitution i Aalborg 1862-1885.

Bachelor om præventions- og abortmidler i Danmark i sidste halvdel af 1800-tallet.

Emnet:

Da jeg i 2021 skulle vælge emne til min bachelor, kørte debatten om fri abort i USA.

Barnemord var en af de mest udbredte forbrydelser i 1700-tallets Danmark.

Cirka halvdelen af alle, der blev dømt for mord i 1700-tallet, var ugifte kvinder, der havde taget livet af deres nyfødte spædbørn.

Danske Lov skelner dog ikke mellem fosterdrab og spædbarnsdrab. Den sidste kvinde i Danmark, der blev henrettet for at dræbe sit "foster", var således en ugift tjenestepige i 1861, og i det tilfælde var barnet altså født, før det blev dræbt.

Hvordan undgår man barnemord? PRÆVENTION OG ABORT.

Historisk brydningstid:

Grundloven af 1849 – stemmeret til ca. 15% af den danske befolkning.

En stigende industrialisering fik mange overskydende landarbejdere til at flytte til byerne (eller til udlandet) efter arbejde.

Stigende befolkningstal i byerne resulterede i lavere lønninger, dårligere boligforhold og forværrede sanitære forhold.

Formationen af ny samfundsklasse – lønarbejdere – i opposition til det bedre borgerskab.

Klassekamp og kvindekamp (Dansk Kvindesamfund i 1871 og fagforeninger i 1871).

Reformer: Fattigloven af 1891, Lov om Alderdomsunderstøttelse 1891, og Sygekasseloven 1892.

Som Røde siger til Agnes i Matador: Store børneflokke er et undertrykningsmiddel.

Straffeloven af 1866:

Man går fra dødsstraf til strafarbejde.

Liderlighed og Sædelighed:

I 1863 blev der i København oprettet et sædelighedspoliti, idet både politikernes og politiets ønske var at få kontrol med sædeligheden, og

adskillige love blev gennemført med dette i mente. De anså reklamer for prævention var en opfordring til utugt.

I 1874 vedtog Rigsdagen en lov om "*Foranstaltninger til at modarbejde den veneriske Smittes Udbredelse*", også kendt som oprettelsen af den reglementerede prostitution. Det nyoprettede sædelighedspoliti fandt flere fordele ved denne ordning, hvor der var styr på de offentlige fruentimmere, deres helbred og deres kunder. Man bebrejdede kvinderne for deres sygdomme, ikke mændene.

Sædelighedsfejden

Den store nordiske krig om seksualmoralen 1883-1887.

Vilhelm Fleron - I 1882 ville tidligere redaktør på avisen Social-Demokraten, Vilhelm Fleron, afholde et offentligt møde, hvori han ville informere folk om præventive midler til at undgå store børneflokke, idet han anså det som værende et vigtigt middel til at **styrke arbejderklassen**.

I den forbindelse ville han uddele en pjece med vejledninger, men da politiet hørte om denne plan arresterede de Fleron, forbød ham at uddele noget skriftligt og da han endelig blev løsladt, overvågede de hans møde, for at sikre, at indholdet ikke blev alt for "usædeligt".

Der var en debat om seksualmoral og biologi. Kan man afkræve mænd samme kyskhed som man afkræver kvinder? Skal begge køn være lige frie eller lige kyske?

Bjørnesterne Bjørnsson - Een handske

Elisabeth Grundtvig - Renhed for begge køn

George Brandes - Fri seksualmoral

Prævention

Afholdenhed

Den til alle tider mest effektive beskyttelse mod både kønssygdomme og uønskede graviditeter er selvfølgelig total afholdenhed.

Datidens seksualmoral var stærkt præget af kristne traditioner om forbud mod sex før ægteskab, og mod sex uden hensigt om reproduktion.

Denne holdning var gængs i samtiden, ikke kun blandt læger og kristne.

Adskillige kristne vækkelsesforeninger gjorde dog deres bedste for at få præventionsreklamerne forbudt, idet de så reklamerne som en direkte opfordring til utugt, og afholdenhed som værende det eneste tilladelige præventionsmiddel.

Der var bred enighed i samfundet om, at der blev født for mange børn i forhold til forældrenes forsørgelsesmuligheder. Man vægtede dog sædelighed og seksualmoral højere, og protesterede mod al nævnelse af kønsligt samliv og dets konsekvenser.

KIRKEN: Den store befolkningsmangel efter pestens rasen i Europa (Den Sorte Død - 1347-1352, hvor op til halvdelen af Europas befolkning døde, den

sidste pestepidemi rasede i København 1710-1712) har muligvis været medvirkende til at særligt kirken fordømte børnebegrænsning i alle afskygninger.

Afbrudt samleje og Onani

I 1. Mosebog døde Onans bror, og faderen beordrede Onan til at befrugte broderens enke, idet barnet ville blive regnet som broderens arving. Men Onan *"lod sin sæd gå til spilde på jorden for ikke at skaffe sin bror afkom"*. Det gjorde Gud så vred, at han slog Onan ihjel. Ordet 'onani' stammer fra denne fortælling.

Den schweiziske læge Samuel Tissot udgav i 1760 en afhandling om de sygdomme mennesket kunne pådrage sig ved at onanere, der blev udgivet i flere udgaver, også efter Tissots død.

Derudover har mange nok hørt myterne om, at man kan blive blind, få hår i håndfladerne eller blive direkte sindssyg af at onanere.

1800tallets læger mente, at det ville være usundt for mænd at miste for meget sæd, idet det ville skabe ubalance i kroppens væsker.

Kondomer

Umiddelbart er kondomet, historisk set, mest blevet brugt til at forhindre kønssygdomme, idet få andre metoder virkede lige så effektivt som beskyttelse mod gonorré eller syfilis.

Gummi

Med udbredelsen af kondomet, og muligheden for masseproduktion af gummi-kondomet, har flere sandsynligvis fået øjnene op for den graviditetsforhindrende "bonus". Her er en tabel for antallet af gonorré-smittede i København. Selvom tabellen kan være lidt svær at læse, så ser vi kurven toppe i 1883, hvorefter vi ser et meget dramatisk dyk frem til 1895.

Historiker Merete Bøge Pedersen opdagede, at de københavnske prostituerede under den reglementerede prostitution fik usædvanligt få børn. Hvor en procentdel uden tvivl kan tilskrives veneriske sygdomme qua deres erhverv, hvoraf i hvert fald underlivsbetændelse og gonorré kan føre til sterilitet, må en anseelig andel sandsynligvis tilskrives kendskab til prævention og aborter. I en protokol over en københavnsk sexarbejder nævnes, at denne konsekvent benyttede præservativer, og det er absolut sandsynligt, at denne tendens gik igen blandt andre offentlige fruentimmere.

Franske Artikler

Selvom Casanova kaldte sine kondomer for "engelske overfrakker" adopterede danskerne derimod mest englændernes udtryk, "franske breve" eller "franske artikler".

Adskillige annoncer i danske aviser reklamerer for 'franske artikler', eller 'Pariser artikler', men det mest benyttede udtryk var dog stadig "præservativ".

Første annonce: **1874** - Som det kan ses her, kostede et dusin præservativer af fiskeblærer 6 mark (svarende til 2 kroner), mens et dusin af gummi kostede 9 mark (svarende til 3 kroner).

Deraf kan man måske udlede, at gummi-præservativerne var af bedre kvalitet og mere slidstærke end de mere skrøbelige fiskeblærer, selvom begge teoretisk set kunne genanvendes efter vask.

Anden annonce: **1897** - Her er gummierne blevet billigere end fiskeblærene.

Avis-annoncer

Generelt annonceres der oftest for prævention i de større aviser fremfor de mindre og lokale. De reklamerer dog næsten alle med forsendelse mod efterkrav, postforskud, postopkrævning og lignende, ligesom flere lover ugenert adgang.

Annoncørerne er selvsagt klar over, at deres varer i høj grad er tabubelagte, og de gør derfor deres bedste for at forsikre kunderne om diskretion.

Annoncerne har betydet et vist salg, idet man må regne med, at forhandlere ikke ville vedblive at reklamere for noget, de ikke var i stand til at sælge.

På den måde kan man bruge alle disse annoncer til at sandsynliggøre udbredelsen af kendskabet til kondomer, og dermed også den øgede adgang til dem.

MEN: Annoncerne er storby-centrerede. Det betyder ikke, at kondomer ikke har været udbredte eller velkendte i provinsen og på landet, men det kan ikke bevises igennem annoncerne.

Pessar

Blande krokodilleafføring med plantedele og most det til en tyk pasta, der skabte en barriereeffekt, når det blev placeret ved livmoderhalsen. Derudover har den basiske afføring også virket sæddræbende. Udhulede granatæbler og citroner er også blevet benyttede som pessar, og som bonus har den ekstreme surhed virket sæddræbende.

I 1838 opfandt den tyske læge Friedrich Wilde det første deciderede pessar. Det var lavet i naturgummi, og var beregnet til at sidde om livmoderhalsen fra menstruation til menstruation. Det kunne flytte sig under samleje, kvinden kunne ikke selv sætte det på plads igen og det gav ind imellem underlivsbetændelse, idet det lå så længe.

Der var flere varianter af pessaret, hvoraf en af dem var det såkaldte stilkpessar, der havde form som en slags tyndstilket champignon, hvor stilken skulle op i livmoderhalsen og knoppen/bunden skulle dække for indgangen til livmoderen. De var ikke særligt effektive, idet sædcellerne let kunne svømme forbi blokeringen, og samtidig var de grobund for flere voldsomme

underlivsbetændelser, blandt andet når kvinderne selv satte dem på plads under ikke-sterile forhold.

Til gengæld opfandt lægen Carl Hasse (eller Vilhelm Mensinga, der er uenighed om, hvilket af de to var hans rigtige navn, og hvilket var hans pseudonym) i 1842 et skede-pessar, der efter et par årtier vandt frem i Danmark og en stor del af Europa. Dette var også fremstillet af gummi, men det kunne trykkes sammen under indføring, og det dækkede hele den øverste del af skeden, hvilket følgelig afspærrede sæden fra livmoderhals og åbning. Dette pessar skulle købes ved lægen, der skulle tage mål af den enkelte kvinde, og derefter også vejlede om korrekt brug. Dette har uden tvivl afskrækket en del kvinder, der for en stor dels vedkommende ofte havde samme læge som resten af familien.

Udover prisen for at gå til lægen, har prisen for pessaret heller ikke været ubetydelig for en ung pige i arbejderklassen. I denne annonce fra Social-Demokraten d. 5. maj 1899 kan man se dem til salg for fire kroner, og en ugeløn for en kvindelig fabriksarbejder lå på cirka fem kroner i 1887. Fordelen har selvfølgelig været, at pessaret kunne holde i nogle år, så det har været en midlertidig éngangsudgift, og man har været rimelig sikker imod befrugtning, så længe pessaret blev brugt rigtigt, gerne sammen med sæddræbende creme eller piller, averteret for i samme annonce.

Udskylning:

Blandt de præventionsmidler, der blev markedsført til kvinder, var diverse udskylnings-apparater. De kom i forskellige størrelser igennem tiden, hvoraf nogle lignede spande med tilhørende slange, mens andre nærmest lignede overdimensionerede pipetter, ligesom denne 'modersprøjte'.

Indholdet i disse sprøjter har ofte været vand blandet med eddike, citronsaft, alun, karbolvand eller andre sure væsker, der har været medvirkende til at mindske sædens overlevelseschancer inde i skeden, men også sæbevand og saltvand har været meget brugt.

Det er ikke utænkeligt, at visse opskrifter på udskylningsvæske er gået i arv fra mor til datter eller er givet videre fra en nær veninde, som man har betroet sig til, men der er også historier om kvinder, der har givet sig selv indvendige ætsninger af en alt for kraftig opløsning.

Sæddræbende cremer/piller

Idet sædceller er enormt følsomme for ændringer i det miljø, de skal overleve i, har der derfor eksisteret en del sæddræbende midler igennem mange år, men de har langt fra alle været lige sikre, idet de skulle anvendes helt korrekt for at virke. I kombination med kondom, pessar eller sikkerhedssvampen kunne man dog være rimelig sikker på ikke at blive gravid, men det var selvfølgelig langt fra billigt.

Sikkerhedssvamp

Ofte annonceret til kvinder var den såkaldte Sikkerhedssvamp, også kaldet Modersvamp, lavet til at indføre i skeden og forhindre sæden i at nå æggene. Svampen (der kom i flere forskellige størrelser) var indsyet i et net, med dertilhørende snor, så den var let at få ud igen efter behov.

Planter

Et af de mere kendte præventionsmidler igennem tiden er enebær (*Juniperus communis*), et nåletræ i cypresfamilien. Enebær er hjemmehørende på den danske hede.

Cyprianus: En troldomsbog med medicinske råd og trylleformularer.

Folketro

Som noget af det sværeste at undersøge har der selvfølgelig været brugt en del magiske remedier for at forhindre befrugtning. Et par af dem er fundet i Den Kloge Kones Bog, men kun få af disse metoder har været skrevet ned.

PAUSE

Abort

Denne her del af foredraget bliver ikke så rar.

Hvad gør man, hvis præventionen fejler?

Fysiske anstrengelser

1 ud af 7 graviditeter ender i spontan abort inden for de første 22 uger.

De fleste gravide deler ikke nyhederne om deres forestående familieforøgelse før efter første trimester, hvor fosteret er mest sårbart. Denne sårbarhed kan naturligvis også udnyttes, og er uden tvivl blevet det, til at fremprovokere en abort. Alle disse har naturligvis været umulige at lovgive imod, endsige at bevise som intentionelt fremprovokerede aborter. Kvinderne har jo alle haft arbejde, hvad enten det har været i eget eller andres hjem, og der har været hårdt fysisk arbejde at gøre. Der har heller ikke været hverken kemikalier, planter eller aparte instrumenter at finde blandt kvindernes ejendele.

Kirurgiske instrumenter

Det er bestemt også i de kirurgiske metoder til abort man finder nogle af de mere gruopvækkende historier fra fortiden.

Idet det har været nærmest umuligt for den gravide selv at udføre dette indgreb, har hun ofte fået hjælp af barnefaderen, sin mor, en veninde eller en kvaksalver, der ofte ikke havde kendskab nok til hverken metode eller anatomi, ind imellem med katastrofale følger.

Skader i forbindelse med forsøg på hindestik var langt fra unormale.

Strikkepindene er faktisk et ret upraktisk instrument, fra et anatomisk synspunkt. Selvom instrumentet skal være skarpt nok til at prikke hul på fosterhinden ligger livmoderen mere skråt bagud i underlivet, og en strikkepind ville sandsynligvis ikke være fleksibel nok til at nå derind uden at påføre betydelige skader.

Betændelsestilstande, f.eks. på grund af dårlig hygiejne hos personen, der udførte indgrebet eller sår, der ikke behandles. Mange kvinder gik ikke til lægen med disse skader, af frygt for politiet og straffen.

Nekrose er dødt væv, og det giver kroppen en forgiftning.

Der er højst sandsynligt, at denne slags dødelige tragedier også har fundet sted i 1800tallet, om end de er sværere at finde beviser for.

Hvad havde de til rådighed?

En obturator blev også benyttet som kirurgisk abortmiddel. Der var derfor ofte påtrykt en advarsel på pakken om, at den var forbudt at anvende under graviditeten, da den ville forårsage en abort.

Som før nævnt har Modersprøjten været nem at få fat i, idet den blev annonceret til både hygiejnisk anvendelse og som præventionsmiddel.

Hvis det påsatte rør endte med at penetrere livmodervæggen, kunne væsken sprøjtes ud i bughulen i stedet, eller man kunne (som med andre kirurgiske instrumenter) komme til at prikke hul på en eller flere tarme, og på den måde inficere bughulen.

Begge dele kunne føre til smertefulde betændelsestilstande og død.

Planter

Rigtig mange planter er blevet forsøgt brugt til fosterfordrivelse.

Sevenbom

Sevenbom er blevet indført og dyrket som lægeplante i middelalderen.

Sabinol, der har en irriterende virkning på blodrige væv – et af dem værende livmoderen. Ved den resulterende enorme blodtilstrømning i vævet fremkaldes sammentrækninger af livmoderen, ligesom ved menstruation, der var *"i stand til at bevirke føtus' uddriven under omstændigheder, der bringer moderens liv i den største fare"*.

Indtag af for meget sevenbom betød nemlig en smertefuld forgiftning, der kunne medføre mave- og tarmsmerter, blodigt opkast, forhøjet blodtryk, åndenød, kramper, bevidstløshed og (ved alvorlige tilfælde) død, hvilket skete for adskillige mennesker.

Den kloge kone i Kiplew gav blandt andet sine patienter det råd at koge sevenbom-grene i vand og drikke det, for at fremprovokere abort, mens andre kloge folk eksempelvis anbefalede at lave en blanding af myrrha, rav, safranessens og sevenbomolie *"mod maanedstidens forstoppelse"*.

Karl Gjellerups sørgespil "Herman Vandel" fra 1891: En ung kvinde iagttages af to af stykkets hovedpersoner, Louise og Emil, i færd med at skære en kvist af en sevenbom. Louise kender ikke til sevenbom, men Emil fortæller hvordan en te brygget på barken benyttes af unge piger, som *"gjerne vilde blive ved at være det"*, og han tilføjer en historie om en kone, der var lykkedes adskillige gange med at bruge en sevenbomdrik for at *"forhindre moderskabet"*. Louise lytter meget interesseret og fanges senere i stykket på fersk gerning med en sevenbomkvist i hånden.

Der er adskillige rim og huskeremser, hvori der indgår sevenbom. Her kan blandt andet nævnes en gammel talemåde, der lyder "*Sevenbom giver slatten vom*", og et andet fra Nordsjælland, der siger "*Dyvelsdræk og sevenbom, gør så mangel hore from (tom)*". Denne remse findes i mange varianter, med blandt andet ærenpris, blyoxid og kviksølv i stedet for dyvelsdræk.

Forgiftninger

Blyoxid har tidligere været brugt i oliemaling som pigment eller for at forkorte tørretiden, men man har også blandet det med menstruationsdrivende plantedele til indtagelse, blandt andet ved at koge det i øl.

Man har givet meldrøje til køer under vanskelig kælvning, eller når efterbyrden ikke ville komme, og herfra har man sandsynligvis fået idéen til at bruge det som abortmiddel.

Nogle af disse virkede blodtilførende, mens andre var afførende eller fremkaldte voldsom opkast. Fælles er en større eller mindre grad af forgiftning, der går ind og irriterer kvindens krop til kramper, som (hun håber) vil udstøde fosteret.

Der er en teori om, at den gamle sang "Så Går Vi Rundt Om En Enebærbusk" er en allegori over brugen af enebær som abortmiddel. Tøjvask, skure gulv, gå i kirke.

Folketro

En del af disse dog involverer forgiftningsmidler, der ville have samme effekt uden det rituelle aspekt.

Suppe kogt på en rotte bærer sandsynligvis mindelser tilbage fra pestens tid. Intet abortmiddel var dog stærkere end kirken.

Kloge Koner og Kvaksalvere:

Heksejagterne i 15- og 1600tallet fik slået mange af landets kloge mænd og koner ihjel, og med dem er der sandsynligvis en stor del af de gængse metoder, der er gået tabt.

Kvaksalvere defineres som modsætning til videnskaben, men ligger nærmere i et krydsfelt – både med videnskab og morale. Det er nærmere rituelle aspekter til traditionel plantemedicin. Man har ikke kendt den videnskabelige årsag til at medicinen virkede, men man vidste, AT den virkede.

Senere historie

Afvikling af den offentlige prostitution i 1906, med samtidigt forbud mod præventionsreklamer - de to havde intet med hinanden at gøre, og ingen ved præcist hvorfor de endte på samme lovforslag.

Nutid

Udlandet

Donald Trump og højre-drejningen af USA.

Andrew Tate og andre "Your body, my choice" mænd.

4B bevægelsen - Ingen dates, ingen sex, ingen ægteskab og ingen børn.

Videre læsning

Der udkommer hele tiden ny, spændende forskning, men disse er mine kilder.

Spørgsmål?